

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
Biuro Analiz

BIULETYN

nr 5 (193) • 13 lutego 2004 r. • © PI&M

nr egz. PI&M 3.20

Redakcja: Krzysztof Balon, Sławomir Dębski (redaktor naczelny), Dorota Dołęgowska (redaktor techniczny), Adam Eberhardt, Beata Górka-Winter, Maciej Krzysztofowicz, Urszula Kurczewska, Wiesława Lach (sekretarz Redakcji), Grażyna Nowocień-Mach (redaktor tekstu)

Strategia nuklearna Federacji Rosyjskiej

Ernest Wyciszkiwicz

W analizie przedstawiono uwarunkowania determinujące obecny kształt rosyjskiej strategii nuklearnej. Autor zwraca uwagę na dwa zasadnicze cele stawiane przed rosyjskimi siłami nuklearnymi: odstraszenie potencjalnych agresorów oraz wygaszanie ewentualnych konfliktów zagrażających bezpieczeństwu państwa. Omawia ponadto warunki, w jakich Rosja jest gotowa użyć broni jądrowej. Autor wskazuje także na przyczyny wzrostu znaczenia sił jądrowych w polityce FR w ostatnich latach oraz na prawdopodobne kierunki dalszych zmian w strategii.

Strategia nuklearna Federacji Rosyjskiej formułuje zadania sił nuklearnych oraz określa warunki, w jakich państwo dopuszcza możliwość użycia broni jądrowej. Jej elementy zostały sformułowane w kilku dokumentach: Koncepcji bezpieczeństwa narodowego FR (zarówno w wersji z 1997 r., jak i w nowelizacji z 2000 r.), Koncepcji rozwoju sił nuklearnych do 2010 r. (1998 r.) i, przede wszystkim, Doktrynie wojennej FR z 2000 r.

Uwarunkowania. W wyniku rozpadu systemu dwubiegunowego znacznie zmalało prawdopodobieństwo wybuchu konfliktu zbrojnego na dużą skalę z użyciem broni jądrowej. Rosja nie zamierzała jednak rezygnować z rozbudowanego arsenału jądrowego, ponieważ postrzegala utrzymanie parytetu z USA w tej dziedzinie jako gwarancję swojej mocarstwowości. Pomimo to, ze względu na kryzys gospodarczy, władze rosyjskie zostały zmuszone do ograniczania potencjału nuklearnego. Sposobem na utrzymanie parytetu było zatem powiązanie redukcji z realizacją układów rozbrojeniowych zawartych z USA, przewidujących obustronną i stopniową (a więc najmniej kosztowną) likwidację broni strategicznej¹.

W oczekiwaniu na poprawę sytuacji gospodarczej rząd FR odkładał reformę sił nuklearnych. Na przeszkodzie stał również wewnętrzny spór co do ich przyszłości. Szef Sztabu Generalnego gen. Anatolij Kwasznin w 1999 r. zaproponował znaczne zwiększenie nakładów na siły konwencjonalne kosztem przyspieszonej redukcji sił nuklearnych. Dowodził on, że wzmocnienie sił konwencjonalnych pozwoli na efektywną

¹ A. D. Rotfeld (red.), *Kontrola zbrojeń, rozbrojenie u progu XXI wieku*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2002.

neutralizację głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa FR, płynących, jego zdaniem, nie ze strony NATO lub Chin, lecz niestabilnej Azji Środkowej i Kaukazu. Propozycja Kwasznina była odpowiedzią na niepowodzenia sił rosyjskich w Czeczenii. Ówczesny minister obrony, marszałek Igor Siergiejew (wcześniej był on dowódcą strategicznych wojsk raketowych), nie zgadzając się z ocenami szefa sztabu, wysunął program wzmocnienia sił strategicznych. Spór został zażegnany w sierpniu 2000 r., gdy Rada Bezpieczeństwa FR podjęła decyzję o zwiększeniu środków na siły konwencjonalne, jednak przy utrzymaniu założonego tempa redukcji sił strategicznych oraz kontynuowaniu ich modernizacji.

W latach 2000–2003 nastąpił powrót do traktowania nuklearnych sił strategicznych jako podstawowego instrumentu gwarantującego bezpieczeństwo państwa, zwłaszcza w sytuacji, gdy inne państwa (lub sojusze) dysponują znaczną przewagą w siłach konwencjonalnych. Przyczynił się do tego także splot czynników wewnętrznych (szybzy wzrost gospodarczy umożliwiający zwiększenie środków na reformę sił zbrojnych) i zewnętrznych (wzrost poczucia zagrożenia w związku z interwencją NATO w Kosowie, wypowiedzeniem przez USA Układu ABM i ich planami budowy własnego strategicznego systemu obrony przeciwraketowej, zmianami w doktrynie bezpieczeństwa narodowego USA i wreszcie interwencją koalicji pod dowództwem USA w Iraku).

Warto podkreślić, że wymóg zachowania ilościowego parytetu arsenałów jądrowych przestał być już sprawą najważniejszą. Faktyczną rezygnację z polityki zachowania równowagi sił potwierdziło ratyfikowanie podpisanego w maju 2002 r. Układu o redukcji strategicznych broni ofensywnych (SORT), na mocy którego strony zobowiązały się do zmniejszenia do 2012 r. liczby aktywnych głowic z posiadanych. 5000–6000 do 1700–2200. Układ nie zakłada jednak niszczenia broni, lecz jedynie jej dezaktywację. Stany Zjednoczone zamierzają magazynować głowice, natomiast Rosja, ze względów finansowych, będzie zmuszona do ich likwidacji.

Struktura, cele i użycie sił nuklearnych FR. Strategiczne siły nuklearne FR zajmują główne miejsce w rosyjskiej polityce bezpieczeństwa i obrony. Składa się na nie tzw. triada strategiczna, a więc: (1) Strategiczne siły raketowe, dysponujące stacjonarnymi i mobilnymi wyrzutniami międzykontynentalnych pocisków balistycznych oraz największą liczbą głowic jądrowych, (2) Strategiczne siły morskie, składające się z okrętów podwodnych wyposażonych w wyrzutnie pocisków balistycznych oraz (3) Strategiczne siły powietrzne. Blisko 60% potencjału przypada na siły raketowe, tradycyjnie najważniejszą część triady. Siły zbrojne FR dysponują największymi na świecie zasobami taktycznej broni jądrowej (około 8000 głowic).

Cele strategii nuklearnej FR najlepiej przedstawia Doktryna wojenna. W bezpośredni sposób wynikają one z nadrzędnego celu polityki bezpieczeństwa wojskowego, jakim jest zapobieganie, lokalizacja i neutralizacja zagrożeń militarnych dla FR. Zachowanie statusu mocarstwa nuklearnego służy przede wszystkim przeciwdziałaniu wybuchowi konfliktu, metodą odstraszenia potencjalnych przeciwników. Odstraszanie jądrowe polega na przekonaniu ewentualnego agresora (państwa lub koalicji państw) o nieopłacalności ataku. Odziedziczona po zimnej wojnie doktryna stanowi podstawę strategii nuklearnej FR, choć od rozpadu ZSRR uległa pewnym zmianom. Obecnie w Rosji obowiązuje rozszerzona doktryna odstraszenia, która zakłada ewentualność użycia strategicznych sił nuklearnych nie tylko w odpowiedzi na atak jądrowy, lecz również na atak z wykorzystaniem innego rodzaju broni masowego rażenia, a także na zmasowany atak konwencjonalny. Broń jądrowa, a ściślej groźba jej użycia, stanowi wciąż przede wszystkim instrument oddziaływania politycznego. Gdyby odstraszenie zawiodło, siły nuklearne mogłyby być użyte do wygaszenia konfliktu. Duże znaczenie ma więc również taktyczna broń jądrowa jako ewentualny środek do wykorzystania na polu walki w konfliktach regionalnych o mniejszej intensywności.

Na uwagę zasługują zmiany, jakie zachodziły w rosyjskiej strategii w zakresie zasad zastosowania przez FR sił nuklearnych. Strategia bezpieczeństwa narodowego z 1997 r. stanowiła, że „Rosja zachowuje prawo do użycia wszystkich posiadanych sił i środków, łącznie z bronią jądrową, w razie agresji zbrojnej zagrażającej istnieniu Rosji jako niezależnego i suwerennego państwa”. Po nowelizacji Strategii fragment ten kończy się jednak inaczej: „łącznie z bronią jądrową, jeśli będzie to konieczne do odparcia agresji, gdy wszelkie inne środki służące opanowaniu kryzysu zostaną wyczerpane lub okażą się nieskuteczne”. W ten sposób rozszerzony został zakres możliwości użycia broni jądrowej, gdyż nie zdefiniowano ani pojęcia „kryzys”, ani kryteriów oceny nieefektywności zastosowanych środków. Doktryna wojenna inaczej formułuje ten zasadniczy element strategii jądrowej: „FR zachowuje prawo do użycia broni jądrowej w odpowiedzi na użycie broni jądrowej lub innej broni masowego rażenia przeciwko Rosji i/lub jej sojusznikom, jak również w odpowiedzi na agresję konwencjonalną o dużej skali w sytuacjach krytycznych dla bezpieczeństwa FR”. Wynika z tego, że Rosja może użyć broni jądrowej jako pierwsza. Bez odpowiedzi pozostają natomiast następujące pytania: Co oznacza „sytuacja krytyczna dla bezpieczeństwa”? Czy Rosja jest gotowa użyć broni jądrowej w odpowiedzi na atak o małej skali, ale z wykorzystaniem broni biologicznej lub chemicznej? Dlaczego dwa dokumenty, które ukazały się niemal równocześnie, odmiennie ujmują tę samą kwestię? Prawdopodobnie niejasność w sprawie użycia sił jądrowych służy zachowaniu większego pola manewru w razie wystąpienia zagrożenia.

Perspektywy zmian. W październiku 2003 r. minister obrony FR przedstawił dokument Aktualne zadania rozwoju Sił Zbrojnych FR. Nie został on jeszcze podpisany przez prezydenta, a więc nie obowiązuje, stanowi jednak zapowiedź przyszłych zmian. Podstawowe zadania sił nuklearnych nie będą modyfikowane. W odróżnieniu od wcześniejszych dokumentów, znalazł się w nim pogląd, że w ostatnich kilku latach wzrosło znaczenie siły militarnej w stosunkach międzynarodowych, zwłaszcza w obliczu kryzysu najważniejszych organizacji bezpieczeństwa międzynarodowego. W tym kontekście autorzy dokumentu uznali, iż wzmocnienie sił zbrojnych FR jest czynnikiem, który wręcz gwarantuje strategiczną stabilność na świecie. Z jednej strony, minister obrony FR mówił o znacznych postępach w rozwoju współpracy między Rosją a NATO i USA. Z drugiej – negatywnie ocenił doktrynę wojenną NATO, jako ofensywną i wymierzoną przeciw Rosji, a także skrytykował amerykańskie koncepcje wykorzystania taktycznej broni jądrowej, jako środka walki w konfliktach o małym natężeniu. Z powyższej oceny uwarunkowań międzynarodowych autorzy dokumentu wyciągnęli wniosek co do konieczności podwyższenia znaczenia sił jądrowych jako najważniejszego elementu polityki obrony FR.

OGŁOSZENIA

Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian Zagrożenia – Koncepcje – Instytucje

Pod redakcją Romana Kuźniara i Zdzisława Lachowskiego
Warszawa 2003, stron 704, ISBN 83-918046-7-4

Spis treści

Od redaktorów

CZĘŚĆ I – ZAGROŻENIA I WYZWANIA

Steven E. Miller: *Triumf sceptycyzmu: kontrola zbrojeń w polityce administracji prezydenta Busha*

Aleksiej G. Arbatow: *Megaterrorizm: implikacje dla nowej wspólnej strategii bezpieczeństwa*

Francesco Calogero: *Terroryzm nuklearny*

James E. Goodby: *Kooperatywne zmniejszanie zagrożenia i współzależność:
dwa filary euroatlantyckiej wspólnoty bezpieczeństwa*

Jurij Nazarkin: *Nowe–stare zagrożenia: emocje i trzeźwa analiza*

Anatolij Hrycenko: *Pole bitwy bez granic*

Krzysztof Olendzki: *Pamięć i odpowiedzialność. Kilka uwag na temat Rafała Lemkina
poglądów na ludobójstwo*

Milton Leitenberg: *Wojny i konflikty w latach 1945–2000: ofiary śmiertelne*

CZĘŚĆ II – KONCEPCJA BEZPIECZEŃSTWA: NOWE MYŚLENIE

Roman Kuźniar: *Niebezpieczeństwa nowego paradygmatu bezpieczeństwa*

Guido Lenzi: *Powrót do dyplomacji: skuteczność działania*

Ryszard Stemplowski: *Horyzont poznawczy i polityczny pojęcia „bezpieczeństwo państwa”*

Curt Gasteyer: *Nowe i stare rubieże bezpieczeństwa międzynarodowego*

Janusz Symonides: *Kilka uwag o prawnomiędzynarodowych podstawach bezpieczeństwa i ładu mię-
dzynarodowego*

Andrzej Karkoszka: *Reforma sektora bezpieczeństwa: założenia i problemy implementacji*

CZĘŚĆ III – TRANSATLANTYCKIE INSTYTUCJE BEZPIECZEŃSTWA: NOWE ZADANIA

Catherine McArdle Kelleher: *Irak – co dalej? Europa i Stany Zjednoczone w XXI wieku*

Helga Haftendorn: *NATO i nowy program bezpieczeństwa: poszukiwanie spójności*

Stanisław Parzymies: *Unia Europejska a bezpieczeństwo europejskie i globalne po 11 września 2001 roku*

Jerzy M. Nowak: *Zmiany w NATO a polski interes narodowy*

Władimir G. Baranowski: *NATO w oczach Rosji*

Janusz Onyszkiewicz: *Ukraina a NATO*

Bo Huld: *Dekada aktywności małych państw: zmiany w regionie Morza Bałtyckiego po zimnej wojnie*

Walther Stützel: *Transformacja systemu: pilne zadanie*

Raimo Väyrynen: *Stosunki transatlantyckie – próba nowej interpretacji*

CZĘŚĆ IV – KONTROLA ZBROJEŃ W NOWYM SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA

Alyson J.K. Bailes: *Integralność kontroli zbrojeń*

Adam Kobieracki: *Kontrola zbrojeń konwencjonalnych CFE jako polska przepustka do NATO*

Zdzisław Lachowski: *Perspektywy kontroli zbrojeń konwencjonalnych*

Ronald G. Sutherland: *Broń chemiczna i biologiczna: stare zagrożenia w nowych warunkach*

Ian Anthony: *Kontrola zbrojeń w nowym środowisku międzynarodowym*

CZĘŚĆ V – CZTERDZIEŚCI LAT PRACY NAUKOWEJ PROF. ROTFELDA

Roman Kuźniar: *Profesor Rotfeld – badacz i negocjator*

Adam Daniel Rotfeld: *Dylematy polskiej polityki bezpieczeństwa (1944–1990)*

Adam Daniel Rotfeld: *System bezpieczeństwa międzynarodowego po 11 września 2001*

Wybrane publikacje Adama Daniela Rotfelda. Książki, Artykuły, Dokumenty, Wykłady

Dane biograficzne Adama Daniela Rotfelda

Noty o autorach

Fotografie

Do nabycia w siedzibie Instytutu, w sprzedaży wysyłkowej
(po złożeniu pisemnego zamówienia pocztą, faksem lub przez Internet: www.pism.pl/czasopisma.html)
oraz w wybranych księgarniach: www.pism.pl/ksiazki-ksiegarnie.html